

וכן אסור השו"ע למכור בתוספת מחיר על דחיית התשלום

ריבית ברכישה בתשלום דחוי

מקור הדין

המשנה אוסרת מכירה 'בהמתנת מעות' כלומר שיש תעריף גבוה יותר לתשלום דחוי משא"כ בשכירות שמותר

1. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף סה עמוד א

משנה. מרבין על השכר נשכר המתנת מעות השכירות ואין מרבין על המכר נשכר המתנת המהק.

כיצד? השכיר לו את הצרו, ואמר לו: אם מעכשיו אתה נותן לי - הרי הוא לך בעשר סלעים לשנה, ואם של חודש בחודש - סלע לחודש, מותר.

מכר לו את שדהו והוא הנין מטלטלין וכל סמוכה, ואמר לו: אם מעכשיו אתה נותן לי - הרי היא שלך באלף זוז, אם לגורן בשנים עשר מנה אם מכר לו יותר משוה נשכר המתנת מעות, - אסור.

מסבירה הגמרא שיש לחלק בין שכירות למכר, כיון שבמכירה העסקה נעשית עכשיו ומוקנה המוצר ללקוח ממילא יש ריבית בתוספת מחיר. משא"כ בשכירות שהתשלום היה צריך להיות בסופו, אין כאן תמורה על המתנת המעות אלא הנחה על הקדמתם שמותר

2. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף סה עמוד א

גמרא. מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא? -

רבה ורב יוסף, דאמרי תרוייהו: שכירות אינה משתלמת אלא בסוף, והאי כיון דלא מטא זמניה למיגבא - לאו אגר נטר ליה, משווא הוא דהכי שווא, והאי דקאמר ליה אם מעכשיו אתה נותן לי הרי הוא לך בעשר סלעים לשנה - אוזולי הוא דקא מוזיל גביה.

סיפא, כיון דזביני ניהו ובעי למשקל דמי מעכשיו, הלכך אגר נטר ליה הוא, ואסור.

גם במציאות שהמוכר לא צריך את תוספת המעות, האיסור בעינו. כיון שמצד הלוקח יש תועלת בקבלת המוצר עכשיו למרות שאין לו מעות.

3. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף סה עמוד א

אמר רב פפא: טרשא דידי שרי עושה שכר תמיס היה, ומוכר לו בזמן הזול נחשיו כשער של ניסן, וממתן לו עד ניסן, מאי טעמא - שכראי לא פסיד אינו מתקלקל, והייתי יכול להאניעו עד ניסן, זוזי לא צריכנא שאני עשיר, ואיני חוקר למכור כשער של עכשיו, אלא הוא דקא עבידנא מילתא גבי לוקח.

אמר ליה רב ששת בריה דרב אידי לרב פפא: מאי חזי מר דקא אזלת בתר דידך? זיל בתר דידהו, דאילו הוה להו זוזי - הוה שקלי כי השתא, השתא דלית להו זוזי - שקלי כיוקרא דלקמיה.

הרמב"ם מסביר שזהו אבק ריבית כיון שנעשה בדרך מכר ולא בדרך הלואה

4. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ח הלכה א

אסור להרבות על המכר, כיצד המוכר לחבירו קרקע או מטלטלין ואמר לו אם מעכשיו תתן לי הדמים הרי הן שלך במאה ואם עד זמן פלוני הרי הם שלך בעשרים ומאה, הרי זה אבק רבית שזה דומה כמי שנוטל עשרים בשביל שנתן לו מאה להשתמש בה עד זמן פלוני.

5. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קעג סעיף א

מכר לחבירו דבר ששוה עשרה זהובים ב"ב, בשביל שממתין לו, אסור. אפילו אם המוכר עשיר ואינו צריך למעות ולא היתה הסחורה נפסדת אצלו.

האיסור לא קשור לשאלה מתי הקונה משתמש במוצר

6. ט"ז יורה דעה סימן קעג ס"ק א

ונראה פשוט דאע"פ שגם אם הלוקח רוצה להניחו עד שעת היוקר דאסור דעכ"פ בשעה שהוא נוטלו ממנו נוטלו באיסור.

סיכום למעשה

- כשיש מחיר למזומן ומחיר אחר לתשלום דחוי חייב לקנות במחיר הנמוך.
- האיסור הוא בין על המוכר בין על הלוקח.

דחיית תשלום כשלא ניכרת התוספת

בגמרא מובא שאם אינו מפרש שני מחירים אלא נותן רק מחיר אחד לדחיית תשלום מותרת המכירה

7. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף סה עמוד א

ואם לגורן בשנים עשר מנה אסור. אמר רב נחמן: טרשא שרי למכור סמוכה כהמתנה ביותר ממדינה, ובלבד שלא יפרש לו אם מעכשיו הכי הוא לך בפחות, אלא ימכור סתם כך וכך לז' פלוני. איתיביה רמי בר חמא לרב נחמן, ואמרי לה רב עוקבא בר חמא לרב נחמן: ואם לגורן בשנים עשר מנה - אסור! - אמר ליה: התם - קץ ליה, הכא - לא קץ ליה אם מעכשיו הכי הוא לך בפחות, דנהליא פיש ליה דשכר המתנה הוא נוטל.

התוספות לומד תנאי נוסף להיתר שהוא דווקא במוצרים שאין מחירים ידוע

8. תוספות מסכת בבא מציעא דף סג עמוד ב

בדף סג הגמרא אוסרת לקנות בתשלום מראש במחיר מול אפילו אם לא מפרש בדבריו שיש כאן הנחה. ומקשה על כך התוספות מסוגייתנו שאם לא מפרש שני מחירים מותר. וא"ת אמאי אסור לפסוק חמשה בזוזא כלומר מחיר מול לתשלום מראש מאי שנא מטרשא דרב נחמן גופיה אמר לקמן (דף סה.) טרשא שרי למכור סחורה בהמתנה ביותר מדמיה בתשלום דחוי ובלבד שלא יפרש לו אם מעכשיו בפחות.

וי"ל כיון דאזלי הכא ד' בזוזא כלומר יש לה מחיר ידוע הוי כאילו פירש אם מעכשיו בפחות ואם לזמן פלוני ביותר.

ולפי זה לא שרי ר"נ לקמן טרשא תשלום דחוי ביוקר אלא בדבר שאין שומתו ידוע כגון פרה או תלית אבל פירות אם יצא השער אסור לעשות מהן טרשא.

- לדעת הרמב"ם (מלוה ח א) והרי"ף (לו ע"ב) אין הלכה כרב נחמן ואסור גם כשאינו מפרש.
- לדעת הרא"ש (ה כב), הרשב"א (סה א) והר"ז (המאור לו א) הלכה להקל כרב נחמן כשלא ניכרת התוספת.

סיכום למעשה תנאים לקנייה באשראי

- א. כאשר מוצע בעל פה או בכתב מחיר למזומן ומחיר גבוה יותר לאשראי אסור לקנות או למכור בדחיית תשלום ויש לרכוש רק במזומן.
- ב. מותר לקנות בדחיית תשלום, בהתקיים שלשה תנאים שיוצרים מציאות שלא ניכרת התוספת:
 - i. אין 'מחיר ידוע' למוצר.
 - ii. לא מפרסמים מחיר נמוך למזומן.
 - iii. לא ניכר שהמחיר לאשראי גבוה ביחס למוצר (ובברית פנחס כתב לגבי מוצר שאין לו מחיר קבוע שיכול להעלות עד הטווח העליון שהוא נמכר במזומן במקום אחר)
- ג. מותר בתנאים אלה גם להגיד מראש שמבקש מחיר לאשראי.
- ד. בעסקאות נדל"ן כל שלא נוקב שני מחירים מותר (רל"ה רעה)
- ה. מכירת חפץ בהמתנה צמוד למדד המחירים לצרכן אסורה ומכירת חפץ בצמוד לדולר יש אוסרים שאינו מטבע היוצא (הרב אלישיב רל"ה עמ' רפג) ויש מתירין שביחס למוצר עדיין נחשב מטבע (אור לציון שם).
- ו. מכירת חפץ בהמתנה צמוד למחיר **החפץ עצמו**, אם אין לחפץ שער ידוע מותר (רל"ה טו כו ע"פ ב"י ר"ס קעג. וכן בברית פנחס י כא).
- ז. בנדל"ן כיון שאין לו מחיר ברור כלל כל שלא מפרש שני מחירים מותר (ב"י בשם הריטב"א)
- ח. מכירה ב'קרדיט' של חברת האשראי מותרת כל שהבנק המנפיק מחזיר בהיתר עסקא כיון שהמוכר מקבל את התשלום במזומן לא שייך מולו ריבית.

הגדרת מחיר קבוע

בגדר שער קבוע נחלקו הראשונים וכן השו"ע והרמ"א מהו שיעור הזמן שצריך לעמוד מחיר המוצר ללא שינוי האם די בקביעות לכמה ימים או שצריך לתקופה ארוכה

6. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קעה

אין פוסקין על הפירות כלומר קונים בתשלום מראש על שער של עירות, מפני שאינו קבוע כלומר שלפי שעה השער משתנה. ב"י. אבל פוסקים על שער שבמדינה, שהוא קבוע. כלומר שהשער שלהם קיים ונמשך זמן מרובה. שם. (רי"ף, רמב"ם)

הגה: וי"א דפוסקין על שער של **עירות** (תוספות והרא"ש וטור והג"א). ויש להקל באיסור דרבנן.

תדירות השינוי למעשה

לשו"ע: שניים או שלשה חודשים (שטמ"ק ב"מ ע"ב ב בשם הרי"ף. וכן ברה"ל טו ב) ובנידון שלנו זו קולא.

לרמ"א: מחיר קבוע אפילו לכמה ימים (הכמת אדם קמ"א. וכן ברה"ל שם) ובנידון שלנו זו חומרא.

בנוסף, כתב בשו"ע הרב בגדר 'קבוע' שצריך שכל החנויות ימכרו בשער אחד

7. שולחן ערוך הרב הלכות ריבית והלכות עיסקא סעיף ח

אלא אם כן היא סחורה שיש לה עכשיו שער ידוע וקצוב בשוק... היא מצויה הרבה כל כך בעיר זו עד שכל המוכרים מוכרים בשער אחד אבל סחורה שאין לה עכשיו שער קצוב יש מוכר בפחות ויש ביותר אסור.

- **אור לציון** (הוב"ד ברל"ה עמ' שא, ורעג בהערות) – תנאי למחיר קבוע הוא שנמכר בכל מקום באותו מחיר ולכן למעשה כמעט רק מוצרים

השו"ע מסק לקולא כרב נחמן אם אין מחיר המוצר ידוע. ומוצג רק המחיר הגבוה, מותרת המכירה בתשלום מאוחר. ומוסיף שיש אומרים שצריך תנאי נוסף שאין ניכר ההבדל במחיר.

1. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קעג סעיף א

...במה דברים אמורים, בדבר שיש לו שער ידוע או דבר ששומתו ידוע, כמו לפל או שעוה, אבל טלית וכיוצא בו *שאין לו שער ידוע ואין שומתו ידוע, מותר למכרו ביוקר לפרוע לזמן פלוני, ובלבד *שלא יאמר לו **בפירושו:** אם תתן לי מיד הרי הוא לך בעשרה זהובים, ואם לזמן פלוני ב"ב.

ויש מי שאומר שאפילו אינו מפרש בהדיא אין היתר אלא **במעלהו מעט**, אבל *אם מעלהו הרבה עד שניכר לכל שבשביל המתנת המעות הוא מעלהו, הוה ליה כמפרש ואסור.

בב"י תומך בסברת הטור שאם מעלהו הרבה דינו כמפרש בהדיא שיש כאן תוספת מחיר על דחיית התשלום. וכן מוכח משו"ת אבקות רובל.

2. בית יוסף יורה דעה סימן קעג אות א ד"ה כשם שיש

ונראה שאפילו אינו מפרש בהדיא וכו'. זו היא סברת רבינו ונכונה היא **דכל שמעלהו הרבה הוה ליה כמפרש.**

3. שו"ת אבקות רובל סימן ה

הכי נמי כל שאינו מעלה הפרחים יותר ממה ששויים במשא ומתן שרי אבל כל שמעלה לו יותר ממה ששויים במשא ומתן הרי ניכר לכל דשבביל המתנת המעות מעלהו והוה ליה כמפרש ואסור.

נחלקו הפוסקים בגובה השינוי שנחשב ניכר

4. טור יורה דעה הלכות ריבית סימן קעג

בד"א במתנה בתחלת המכר אם מעכשיו ב' ואם לאחר זמן ב"ב. כלומר תוספת 20% במחיר. ויש אומרים שישית. ויש אומרים שהכל לפי הענין מה טווח המחיר הסביר וכן משמע באבקות רובל לעיל.

מוצרים שיש להם שער ידוע אבל הוא מועד להשתנות כותב הב"ח שנהגו להקל בהם כמוצרים ללא שער ידוע (כלומר כשלא מפרש והתוספת קטנה)

5. בן איש חי שנה שניה פרשת ואתחנן סעיף טז

טז. כל סחורה ששומתה ידועה שהיא נמכרת בעשרה במעות מדודים, אסור למכרה בסך יותר בהקפה,

מיהו בזה"ז נוהגים העולם למכור כל מין סחורה בהקפה בסך יותר, יען כי אף על פי שיש לה שער ידוע בשוק באותה העיר שהיא נמכרת בעשר במעות מדודים וזה מוכרה ב"ב בהקפה, אין זה נקרא שער ידוע, יען כי אפשר שבזו השעה שהוא מוכר שוה עשר ב"ב בהקפה, יבא ידיעה מערי אירופא שנתחדש איזה דבר הנוגע לאותו המין ועלה השער, שאז גם בעיר זו יעלה השער ותהיה שוה י"ב במעות מדודים, וכ"ש אחר שנתחדש התילגראף בעולם, ולכן נהגו היתר בכל מיני סחורות למכור דבר ששוה עשר במדודים ב"ב בהקפה, והסיבות אשר יסבבו עליית השער במיני הסחורות הם מצויים בזה"ז, וקרובים להיות יותר מאותו הטעם שכתב ראבי"ה ז"ל שהוא משום דלפעמים באים שרים ויחמדו המעילים לקנותם ביותר משוויים.

שוב אסור ליקח אחר זמן י"ב (פ"ה דברי נ"י הנזכר לדעת ב"י), אם לא ירצה הלוקח ליתן עכשיו.

למעשה: מותר להציע הנחה למזומן לאחר גמר המקח

הנחת מזומן לסוחרים שדרכם לשלם באשראי

האמרי יושר סובר שהאיסור לפרש שני מחירים הוא דווקא במקום שהמנהג לשלם במזומן אמנם במקום שדרכם לשלם באשראי דינו כשכירות שמותר להציע כבר מתחילה הנחת מזומן

3. שו"ת אמרי יושר חלק א - הערות סימן קנ

עיקר החילוק דמרבין על השכירות ואין מרבין על המכר כיון דעבור המקח דינא הוא דצריך לשלם מיד והוי אגר נטר משא"כ בשכירות דינא משתלמת רק לבסוף

ולפי"ז י"ל כיון דהמנהג כעת דמי שלוקח סחורה אינו משלם מיד רק לזמן כפי המנהג בענינים הנמכרים ובפרט מי שלוקח סחורה למכור וגם הסוחרים הגדולים בפעסט לוקחים מהפאבריקאנטין באופן זה וי"ל דתקנו זאת להרבות המסחר כי אין הסוחרים יכולים לשלם מיד במזומן ע"כ תקנו השער מכל ענין כפי מנהג הסוחרים או לשלשים יום או לג"ח או לששה חדשים א"כ דינא הוא דמי שלוקח סתם א"צ לשלם מיד דהמנהג עיקר בדיני ממונות

... ולפי"ז מה שנקרא קאססע שקאנטא (הנחת מזומן) הוא כפי האמת כי אינו חייב לפרוע רק לזמן הנהוג אפילו בסתם והרא"י שבעת שהקונה שואל את המוכר המחיר מהסחורה או כותב לו שישלח לו דוגמאות הוא אומר או רושם על הדוגמאות המחיר כפי הזמן הנהוג רק בעת ששולח לו הסחורה ושולח לו חשבון נדפס בו פרטי הענינים כותב בו שאם ישלם מקודם יתן לו קאססע שקאנטא ואם יתבע המוכר המעות מיד כפי המחיר שרשם יהי לצחוק בעיני כל א"כ עיקר השער כפי המנהג לזמן ובמה שנותן לו קאססע שקאנטא אוזילו הוא דקמוזיל גבי

ודעת האור לציון לאסור בזה, שאין מנהג משנה הלכה ולכן לעולם אסור לפרש שני מחירים גם במקום שהדרך למכור באשראי

4. ריבית לאור ההלכה פרק טו הערה כד

שמעתי ממו"ר הגר"ב צ"א אבא שאול זצ"ל שכל שמציע שני מחירים האחד במזומן והשני בהמתנה, הדבר אסור כדין כל מכירה בהמתנה, ואף אם נהגו כך, אין בכך מנהג בנ"א לשנות ההלכה, וכן מוכח מדברי המחנה אפרים שאפילו לקולא אמרינן הכי ולכן מותר לפרש שני מחירים בשכירות אפילו במקום שנהגו לשלם מראש, וכ"ש לחומרא. אלא לבסוף.

עסקת אשראי שנעשתה באיסור

השו"ע כותב שאם סיכמו על תוספת תשלום באשראי באופן האסור, משלם לו רק את המחיר הנמוך ולא מה שסוכם

5. שולחן ערוך הלכות מקח וממכר סימן רח סעיף א

מקח שנעשה באיסור, כגון שהוסיף בשווי המקח בשביל המתנת המעות, ... ונתקיים בקנין או באחד מדרכי ההקנאות, המקח קיים ויתן כשער של היתר, ואין אחד מהם יכול לבטל המקח.

6. רבית לאור ההלכה הרב פנירי עמ' רפט

ואם המוכר אינו שומר תורה ומצוות ותובע את הלוקח לשלם לו את המחיר הגבוה וברור שאם לא ישלם יתבענו בערכאות, מותר ללקוח לשלמו.

בפיקוח נחשבים מחיר קבוע או שהיבואן מקפיד על אחידות מחירים (וכ"כ בפרית פנחס י"ב). ובנידון שלנו זו קולא.

קניה באשראי כשיש מבעד אמיתי למזומן

הרמב"ם כותב שבמציאות שמחיר במזומן נובע מלחץ של המוכר אין איסור לקנות באשראי במחיר גבוה יותר

8. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ה הלכה ד

היו לו פירות שאם ירצה למכרן בשוק וליקח דמיהן מיד מוכרן בעשרה, ואם תבע אותן הלוקח לקנותן ויתן המעות מיד יקנה אותן ב"ב, ה"ז מותר למכרן ב"ב עד י"ב חדש, שאפ"ל הביא זה מעותיו עתה ב"ב היה קונה אותן וכן כל כיוצא בזה.

וכדברי הרמב"ם כתב השו"ע (י"ד קעג ב)

דעת החכמת אדם להקל רכישה באשראי אם הודת המחיר למזומן נעשתה מצד המוכר אפילו שמפרש

9. חכמת אדם שער משפטי צדק כלל קלט סעיף ה

ונראה לי דהוא הדין אם המקח בכל החנויות ב"ב והמוכר הזה צריך למעות ואומר אם תרצה ליתן לי במזומן אמכור לך בעשרה ואם לאו איני מוכר אלא כפי השער בכל החנויות ב"ב אף על גב שמפרש מותר שזה רוצה להוזיל בשביל המעות:

אמנם היד אברהם מסייג קולא זו למציאות שלא אומר אומר בפירוש המוכר שאפשר לקנות בזול במזומן וכן פסקו רבים מהאחרונים.

10. יד אברהם יורה דעה סימן קעג סעיף ב

ולענ"ד מוכח להדיא ברמב"ם שם ובטור דאפילו אם שוה עכשיו י"ב אסור לומר בפירוש אם מעכשיו הרי הוא לך בפחות ואם לזמן ב"ב, דמכל מקום יש לחוש שיאמר כן אף אם אינו שוה עכשיו י"ב, שכל הסעיף הוא לשון הרמב"ם ושם מוכח להדיא דאיירי בסתם.

ולפי דבריו כן דעת השו"ע שציטט את הרמב"ם (וכן פסקו למעשה בספרים רל"ה עמ' רעו. ברית פנחס קס)

סיכום למעשה במבצעים

- גם מוצרים שמחירים ידוע, אם כרגע נמצאים במבצע הנחה כך שמחיר המזומן נמוך יותר. ניתן לקנותו בשער הגבוה באשראי רק כשאינו מפרש את השער למזומן.

הצעת מחיר מזומן לאחר גמר המקח

הרי"ף כותב שכל איסור הפירוש הוא דווקא קודם שנגמר המכר, אבל בעסקה סגורה יכול להציע לו הנחה תמורת תשלום מוקדם ואין בזה חשש ריבית.

1. רי"ף מסכת בבא מציעא דף לו עמוד א

תוספתא הלוקח מכר מחבירו על מנת ליתן לו מיכן ועד י"ב חדש. רשאי שיאמר לו תן לי מיד בפחות ואינו חושש משום רבית.

וכן כתבו השו"ע והרמ"א להקל לאחר גמר המקח להקדים תשלום תמורת הנחה

2. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קעג סעיף ג

מכר לו סחורה ב"ב על מנת לפרעו לאחר זמן, יכול לומר לו: תפרע לי מיד ולא אקח ממך אלא עשרה.

הגה: ודוקא שכבר נגמר המקח ב"ב וזכה בו הלוקח כבר. (בית יוסף בשם נ"י ומרדכי). אבל קודם שנגמר המקח, אם אמר לו: תפרע לי עכשיו י